SABIEDRISKĀS POLITIKAS CENTRS PROVIDUS

2014.gada 6.februāris

24.janvāra prāta vētras apkopojums par darāmo Zolitūdes traģēdijas kontekstā

Svarīgāko ideju apkopojums

Uzraudzībai pār izmeklēšanu:

- Prasīt Iekšlietu ministrijai vai Ģenerālprokuratūrai regulāri organizēt preses brīfingus par izmeklēšanas gaitu ar izmeklēšanas grupas vadītāja līdzdalību, lai sabiedrība varētu iegūt informāciju par progresu, piemēram, vai tiek izmantota piedāvātā ārvalstu palīdzība.
- Organizēt īpašas tikšanās starp izmeklēšanas grupas vadītājiem un traģēdijā cietušajiem, kuras vadītu speciālisti (psihologi un eksperti darbā ar cietušajiem), jo cietušo vidū neuzticēšanās izmeklēšanai ir īpaši augsta, turklāt viņiem nepietiek ar medijos publiskojamu informāciju par izmeklēšanas gaitu.
- Izanalizēt krimināllietu un tās kvalitāti pēc izmeklēšanas un tiesu procesu noslēguma.

Pārskata izveidošanai par Zolitūdes traģēdijas apstākļiem un sistēmisku pārmaiņu ieviešanai:

- Aicināt institūcijas (Rīgas domi, Saeimu, ministrijas, iestādes) veikt analīzi par Zolitūdes traģēdijas cēloņiem savas atbildības ietvaros, savu iestāžu reakciju, kā arī sistēmas defektiem savas atbildības jomās. Lai secinājumi būtu objektīvāki, jāiesaista ne tikai attiecīgo iestāžu darbinieki, bet arī neatkarīgi speciālisti. Ministru kabineta kontekstā tas ir izdarāms, pieprasot šādus uzdevumus iekļaut katras ministrijas rīcības plānā valdības deklarācijas izpildei.
- NVO un akadēmiskajiem ekspertiem savās kompetences jomās piedāvāt savu skatījumu par Zolitūdes traģēdijas izgaismotajām sistēmas problēmām un to risināšanas iespējām (piemēram, analītisku ziņojumu formā).
- Veidot īpašu komisiju, kuras mandāts būtu atklāt Zolitūdes traģēdijas apstākļus. Komisijai jābūt tiesībām izsaukt privātpersonas sniegt liecības, paredzot atbildību par nepatiesu liecību sniegšanu. Šādu pilnvaru piešķiršana nozīmē, ka šādas komisijas izveidei vajadzīgs īpašs likums, nosakot komisijas mandātu, institucionālo novietojumu, sastāva veidošanu un citus aspektus, kas izrādījās problemātiski iepriekšējās komisijas izveidošanas procesā un darbā.

Valsts institūciju darba uzraudzībai:

- NVO izveidot vienotu Zolitūdes traģēdijas izgaismoto sistēmas defektu sarakstu, un ar mediju palīdzību uzstāt, lai institūcijas šīs problēmas risina, uzraugot iepriekš doto solījumu izpildi, prasot institūcijām regulāri atskaitīties sabiedrībai par darīto un plānoto (piemēram, reizi pusgadā).
- Prasīt valsts institūcijām izveidot koordinētu mehānismu Zolitūdes traģēdijas apstākļu noskaidrošanai, lai apkopotu informāciju par to, ko kura institūcija dara, kādi ir vēl nepadarītie darbi, un mudinātu lēnākās institūcijas būt aktīvākām.

1. Diskusijas norise

- Pasākuma mērķis - atdzīvināt diskusiju par darāmo, lai izvērtētu Zolitūdes traģēdijas apstākļus un izskaustu tās cēloņus, taču neatkārtot decembra kļūdas ar steigu un pārmērīgi šauru skatījumu.

- Pirms diskusijas tās dalībnieki tika iepazīstināti ar PROVIDUS veidoto pārskatu par to, ko Ekonomikas ministrija, Rīgas domes struktūrvienības un iestādes, Iekšlietu ministrija un Labklājības ministrija jau ir darījusi un plāno darīt Zolitūdes traģēdijas kontekstā. Apkopojums tika veidots, pamatojoties uz šo iestāžu sniegto informāciju, kā arī uz publiski pieejamās informācijas analīzi par situāciju 2014.gada 24.janvārī.

- Dalībnieki tika lūgti prātot par papildus vajadzībām, kā arī veidiem, kā šīs vajadzības varētu tikt uzrunātas, nefokusējoties uz jaunu komisiju kā vienīgo risinājumu. PROVIDUS piedāvātais vajadzību strukturējums:
    - paralēlā izmeklēšana;
    - pārskata izveidošana par Zolitūdes traģēdijas apstākļiem;
    - uzraugs institūcijām, kas iesaistītas Zolitūdes apstākļu izvērtēšanā;
    - sistēmisko problēmu (būvniecības, civilās drošības, u.c. jomās) risināšana.

- Diskusijā piedalījās aptuveni 20 nevalstiskā sektora un valsts institūciju pārstāvji. Tā notika pēc *Chatham House* principiem, kas nosaka diskusiju dalībnieku pausto viedokļu konfidencialitāti.

2. Kas jau ir paveikts un plānots?

2.1. Izmeklēšana

Ko skaidro policija?	Versijas: 1) projektēšanas laikā pieļautas aprēķinu vai citas kļūdas; 2) pirmās kārtas būvniecības procesā pieļautas kļūdas (projektam neatbilstoša būvniecība vai nekvalitatīvu materiālu izmantošana); 3) apzaļumošanas laikā veikti pārkāpumi. Izmeklē arī apsaimniekotāja un būvniecības procesa uzraugu rīcību.
Cik resursu?	46 cilvēki izmeklēšanas grupā, kā arī 50 cilvēki strādā ar 10 000 dokumentiem; ārvalstu vizītes (piemēram, uz Poliju, kur bija līdzīga traģēdija).
Cik tālu?	Izmeklēšanas eksperimenti notiks iespējams martā, ekspertīžu rezultāti - iespējams vasarā.
Ārvalstu palīdzība?	Ārlietu ministrija koordinēja ārvalstu palīdzības piedāvājumus. Trūkst informācijas par tālāko.
Uzraudzība?	15.janvārī Saeimas Pieprasījumu komisija skaidroja notiekošo, iztaujājot Valsts policiju.

2.2. Būvniecības sektora pārbaudes

Zolitūdes traģēdijas vērtēšana	Rīgas Domē un Rīgas būvvaldē divās darba grupās konkrētās traģēdijas izvērtēšanai (būvprojekta izskatīšana, saskaņošana, būvatļaujas izdošana, ekspluatācijā pieņemšanas process) pārkāpumi netika konstatēti. Trūkst informācija par pārbaužu kvalitāti.
Tūlītējā drošība	Pašvaldības jau apsekojušas sabiedriski nozīmīgu būvju būvlaukumus (Ekonomikas ministrija koordinēja). Pašvaldību būvvaldes apseko sabiedriski nozīmīgas būves, kas ekspluatācijā nodotas līdz 2009.gadam. Termiņš: 25.12.2013 (Rīgā tas būs iespējams tikai 2014.gada vasarā).
Sistēma	Izveidota īpaša sadaļa mājas lapā, kur ziņot par pārkāpumiem būvniecībā (atbildīgie: Ekonomikas ministrija un Valsts kanceleja). Pagaidām trūkst informācija, kas notiek ar sūdzībām un cik to ir.

2.3. Būvniecības sektora nākotnes ieceres

Informācijas avoti: Ekonomikas ministrijas (EM) 2013.gada novembra un decembra informatīvie ziņojumi valdībai, jo līdz 2014.gada 24.janvārim EM neatsaucās aicinājumam sniegt informāciju.

Darāmais	Atbildīgais	Termiņš
Neatkarīgs izvērtējums par būvniecības sistēmu kopumā, iesaistot ārzemju ekspertus	EM	Sākotnēji 20.12.2013., taču nākamajā informatīvajā ziņojumā uzdevums nav iekļauts, trūkst informācija par iemesliem.
Valsts līmeņa būvniecības kontroles sistēma	EM	01.09.2014.
Būvizstrādājumu kontrole (valsts līmeņa laboratorija)	EM	01.06.2014. jābūt koncepcijai
Plānveidīga būvju būvniecības un ekspluatācijas kontrole	EM	01.09.2014.
Metodiskie norādījumi būvniecības darba drošības jautājumos	EM	01.04.2014.
Publisko iepirkumu likuma izmaiņas (zemākā cena nav attiecināma uz sabiedriski nozīmīgām ēkām; pašu spēkiem veicamā būvniecība, bez apakšuzņēmējiem).	Finanšu ministrija	01.06.2014. jābūt informatīvam ziņojumam
Kvalifikācijas pietiekamības izvērtējums būvniecības jomā	EM	01.01.2014. Trūkst informācija par uzdevuma izpildi.

2.4. Labklājības sektors – darbs ar cietušajiem, darba drošības apstākļu noskaidrošana

Dienestu tūlītēja palīdzība	Rīgas Sociālais dienests apsekoja visu cietušo un bojāgājušo dzīvesvietas, lai identificētu vajadzības un nodrošinātu psiholoģisko atbalstu. Rīgas bāriņtiesa palīdz bērniem bez likumiskiem pārstāvjiem. Joprojām tiek sniegta psihologu palīdzība.
Kompensācijas, pabalsti	Ministru kabinets (MK) piešķīris kompensācijas LVL 710 046 apmērā. Rīgas Domes pabalsti.
Cietušo rehabilitācijas pasākumu klāsts	Sociālā rehabilitācija, veselības aprūpe, psihologi un juridiskās konsultācijas. No 10.februāra, saņemot MK piešķirto finansējumu, Rīgas Sociālajā dienestā ar cietušajiem un tuviniekiem (arī personālu, kas bija iesaistīts atbalsta sniegšanā) sāks strādāt seši sociālie darbinieki un viens psihologs.
Atbalsta koordinācija	Labklājības ministrija, Iekšlietu ministrija, Rīgas Domes Labklājības departaments un vēl trīs iestādes. Atsevišķi sarunas ar *Maxima* un *Ziedot.lv*
Valsts darba inspekcijas pārbaude	Pārbauda notikušo no darba apstākļu normatīvu ievērošanas perspektīvas. Pagaidām nav informācijas par pārbaužu rezultātiem un kvalitāti.

Sistēmisku pārmaiņu piedāvājums nākotnei:

- Rīgas Dome vēlas izveidot sistēmu, kur uzreiz Labklājības Departamentam un Rīgas Sociālajam Dienestam pieejami dati par cietušajiem, lai sniegtu palīdzību.
- Rīgas Dome vēlas izstrādāt sadarbības kārtību Rīgā starp valsts un pašvaldību institūcijām, kā arī NVO traģēdiju gadījumos. Pagaidām šai iecerei nav termiņu.
- Valsts darba inspekcija organizēs vienu tematisku pārbaudi 2014.gada laikā vairumtirdzniecības/ mazumtirdzniecības nozarē (darba apstākļi, darbinieku aizsardzība). Trūkst informācija, kādēļ plānota tikai viena pārbaude.
- Trūkst informācija par jebkādu citu sistēmisku pārmaiņu piedāvājumu šajā nozarē.

2.5. Iekšlietu sektors

Zināms, ka glābējiem izmaksātas piemaksas un prēmijas, taču pagaidām trūkst informācija:

- Vai vērtēta glābšanas darbu efektivitāte un profesionalitāte,
- Vai noticis vai ir plānots civilās drošības sistēmu izvērtējums (piemēram, risku prognozēšana; civiliedzīvotāju un amatpersonu apmācības par to, ko darīt trauksmes gadījumos).

3.Vajadzības un iespējamo risinājumu virzieni

3.1. Kontrole pār krimināllizmeklēšanu Zolitūdes traģēdijas lietā

Sabiedrībā, it sevišķi daļā cietušo, pastāv neticība tam, ka tiesībsargājošās institūcijas dažādu apstākļu ietekmē (institucionālā mazspēja, korupcija) spēs aizrakties līdz patiesajiem vainīgajiem, kuru dēļ notika Zolitūdes traģēdija. Risks – vainīgie paliks nesodīti.

Salīdzinoši liels konsenss bija par trim identificētajiem risinājumiem:

- Prasīt Iekšlietu ministrijai vai Ģenerālprokuratūrai regulāri organizēt preses brīfingus par izmeklēšanas gaitu ar izmeklēšanas grupas vadītāja līdzdalību, lai sabiedrība varētu iegūt informāciju par progresu, piemēram, vai tiek izmantota piedāvātā ārvalstu palīdzība.
- Organizēt īpašas tikšanās starp izmeklēšanas grupas vadītājiem un traģēdijā cietušajiem, kuras vadītu speciālisti (psihologi un eksperti darbā ar cietušajiem), jo cietušo vidū neuzticēšanās izmeklēšanai ir īpaši augsta, turklāt viņiem nepietiek ar medijos publiskojamu informāciju par izmeklēšanas gaitu.
- Izanalizēt krimināllietu un tās kvalitāti pēc izmeklēšanas un tiesu procesu noslēguma.

Papildus pārrunātās iespējas:

- Organizēt paralēlo izmeklēšanu, taču šī ideja ir grūti realizējama gan tādēļ, ka tas prasītu milzīgus resursus (šobrīd policijas organizētajā izmeklēšanā iesaistīti aptuveni 90 darbinieki), gan arī ļoti specifiskas un juridiski grūti formulējamas pilnvaras. Ja paralēlā izmeklēšana tiktu organizēta tagad, pastāv risks arī traucēt pamata izmeklēšanai.
- Publiski dokumentēt dažādas iesaistīto personu liecības, kas ļautu nepieciešamības gadījumā izmeklētājiem vai izmeklēšanas procesa pārraugiem uzdot jautājumus par to, kādēļ viens vai otrs pierādījums nav ņemts vērā. Tas varētu būt kā pozitīvs „blakus efekts" komisijai, kas veidota ar mērķi izveidot pārskatu par Zolitūdes traģēdijas apstākļiem.
- Ģenerālprokuratūrai vai Iekšlietu ministrijai atrast veidu, kā iedzīvotāji, NVO, ārzemju speciālisti var pieteikties palīdzēt ar liecībām vai ekspertīzi Zolitūdes traģēdijas lietā - tā, lai šie individuālie palīdzības piedāvājumi netraucētu izmeklētājiem, bet vienlaikus būtu viegli pieejami, ja izmeklētājiem pēc tiem tomēr rodas vajadzība.

3.2. Izveidot pārskatu par Zolitūdes traģēdiju: kādi bija traģēdijas cēloņi, 21.novembra notikumi, kā vērtējama reakcija?

Šobrīd sabiedrībai un lēmumu pieņēmējiem ir fragmentētas un vispārīgas zināšanas par Zolitūdes traģēdijas apstākļiem. Tiesībsargājošās institūcijas meklē vainīgos Krimināllikuma izpratnē, daudz mazāku fokusu liekot uz „pilnīgas ainas" jeb pārskata izveidošanu par visu notikumu gaitu, kas sākās vēl pirms oficiālā būvniecības procesa un beidzās ar krīzes rīcību, palīdzību cietušajiem un politisko atbildību. Lai izveidotu pārskatu, jāapstrādā ļoti apjomīgs dokumentu klāsts, jāintervē simtiem cilvēku par viņu pieredzi, pēc tam šī informācija jāizanalizē un jāieliek vienotā, iedzīvotājiem saprotamā stāstījumā.

To varētu paveikt decentralizētā veidā, pārskatu veidojot no fragmentiem:

- Aicināt institūcijas (Rīgas domi, Saeimu, ministrijas, iestādes) veikt analīzi par Zolitūdes traģēdijas cēloņiem savas atbildības ietvaros, savu iestāžu reakciju, kā arī sistēmas defektiem savas atbildības jomās. Lai secinājumi būtu objektīvāki, jāiesaista ne tikai attiecīgo iestāžu

darbinieki, bet arī neatkarīgi speciālisti, kas var arī uzdot neērtus jautājumus. Ministru kabineta kontekstā tas ir izdarāms, pieprasot šādus uzdevumus iekļaut katras ministrijas rīcības plānā valdības deklarācijas izpildei.
- Līdz pilnīgai ainai var nonākt, medijiem turpinot pētīt Zolitūdes traģēdijas apstākļus un tai sekojošo reakciju (pēc LTV1 uzsāktās sērijas „Zolitūde māca" piemēra).

To varētu paveikt centralizētā veidā - ar sākotnēju uzstādījumu izveidot pilnīgu pārskatu par notiekošo:
- Izveidot īpašu komisiju, kuras mandāts ir atklāt visus nozīmīgos Zolitūdes traģēdijas apstākļus. Komisija strādātu noteiktu periodu (gads, divi gadi), tās galarezultāts būtu ziņojums. Šādas komisijas tikušas izveidotas pēc lielām traģēdijām Norvēģijā, Austrālijā, Kanādā. Ja tiktu attīstīts šāds risinājums, nepieciešams:
    - Noteikt komisijas institucionālo novietojumu (MK veidota, Saeimas veidota, prezidenta veidota, vai arī ar īpašu likumu veidota bez stingras piesaistes kādai no institūcijām).
    - Noteikt komisijas pilnvaras. Šādai komisijai varētu būt maza jēga, ja tai nebūtu tiesības izsūtīt pavēstes arī privātpersonām, kā arī, ja par nepatiesu liecību sniegšanu nebūtu atbildības. Tas nozīmē, ka pirms šādas komisijas darba sākšanas Saeimai būtu jāpieņem īpašs likums, ko varētu pieņemt arī steidzami dažu nedēļu laikā. Ar MK rīkojumu šādas pilnvaras komisijai nav iespējams piešķirt.
    - Noteikt komisijas sastāva izveides principus. Diskusijā bija vienprātība, ka komisijas sastāva veidošanas principiem jābūt pārskatāmiem (jābūt skaidrībai, kas un kādēļ pieņem lēmumus par konkrētiem cilvēkiem) un ka sastāvā jābūt profesionāļiem būvniecības, pārvaldības, citās Zolitūdes traģēdijas kontekstā nozīmīgās jomās. Bet dalībnieku viedokļi atšķīrās par principiem, kas būtu pamatā sastāva veidošanai (t.sk. vai politiķu klātbūtne komisiju vājinātu vai, tieši otrādi, spēcinātu).
    - Pirms steigties ar lēmumiem par komisijas izveidi, ļaut sabiedrībai līdzdarboties un veidot sabiedrībā izpratni par to, kādēļ komisija vajadzīga, kāda būtu komisijas misija, pilnvaras, darba ilgums, sasniedzamais gala rezultāts.

Papildus kā alternatīva tika pieminēta arī parlamentāras izmeklēšanas komisijas izveide, taču diskusijā tika iezīmētas šī risinājuma problēmas:
- parlamentārās izmeklēšanas komisijas sastāv tikai no politiķiem, dodot iespaidu, ka „savējie" uzraudzīs „savējos",
- šādu komisiju bēdīgā vēsture,
- nepieciešamo pilnvaru trūkums.

3.3. Identificēt un ieviest sistēmas pārmaiņas, lai līdzīgas traģēdijas neatkārtotos

Publiskajā diskusijā vērojama neticība tam, ka Latvijas politiķi (pašvaldībās, valdībā, Saeimā) spēs:
- pareizi noteikt, kādas sistēmas iezīmes var veicināt līdzīgas traģēdijas;
- identificēt šīm problēmām labākos risinājumus;
- sistēmas problēmas labot, piemēram, politiskās gribas trūkuma dēļ.

Šīs vajadzības risinājumi prasa konceptuālu izšķiršanos starp divām iespējām:
a) no sākuma noskaidrot „pilno ainu" par Zolitūdi un tad nākt klajā ar sistēmas pārmaiņu piedāvājumu;

b) jau šobrīd sākt risināt tās sistēmas kļūdas, kas ir pietiekami skaidras Zolitūdes traģēdijas kontekstā.

Prāta vētrā noskaņojumi vairāk sliecās darīt abas lietas paralēli – uzstāt, lai tiktu veidots pilnīgs priekšstats par Zolitūdes traģēdiju ar konkrētām rekomendācijām, taču vienlaikus arī neatlikt acīmredzamāko sistēmisko kļūdu novēršanu. Iespējamie risinājumi:

- NVO un akadēmiskajiem ekspertiem savās kompetences jomās piedāvāt savu skatījumu par Zolitūdes traģēdijas izgaismotajām sistēmas problēmām un to risināšanas iespējām (piemēram, analītisku ziņojumu formā).
- NVO prasīt no ministrijām, citām institūcijām nākt klajā ar savu vērtējumu par sistēmas defektiem katram savas atbildības jomā – piemēram, Iekšlietu ministrijai varētu prasīt pārvērtēt civilās drošības sistēmas Zolitūdes traģēdijas gaismā, Saeimai un Tieslietu ministrijai varētu prasīt izveidot universālu normatīvo regulējumu sabiedriskās izmeklēšanas komisiju darbam, u.tml.
- NVO izveidot vienotu Zolitūdes traģēdijas izgaismoto sistēmas defektu sarakstu, un ar mediju palīdzību uzstāt, lai institūcijas šīs problēmas risina, uzraugot iepriekš doto solījumu izpildi, prasot institūcijām regulāri atskaitīties sabiedrībai par darīto un plānoto (piemēram, reizi pusgadā).

3.4. Uzraugs valsts institūcijām

Pastāv sajūta (it sevišķi cietušajiem), ka valsts institūcijas jau šobrīd nedara pietiekami daudz, lai palīdzētu cietušajiem un noskaidrotu Zolitūdes traģēdijas apstākļus.

Iespējamie risinājumi:

- Prasīt valsts institūcijām izveidot koordinētu mehānismu Zolitūdes traģēdijas apstākļu noskaidrošanai, lai apkopotu informāciju par to, ko kura institūcija dara, kādi ir vēl nepadarītie darbi, un mudinātu lēnākās institūcijas būt aktīvākām.
- NVO izveidot vienotu Zolitūdes traģēdijas izgaismoto sistēmas defektu sarakstu, un ar mediju palīdzību uzstāt, lai institūcijas šīs problēmas risina, uzraugot iepriekš doto solījumu izpildi, prasot institūcijām regulāri atskaitīties sabiedrībai par darīto un plānoto (piemēram, reizi pusgadā).
- Iespējams, ka NVO arī pašas varētu izveidot šādu uzraudzības mehānismu, kas darbotos, reaģējot uz informāciju par to, ka kaut kas palīdzībā, izmeklēšanā, apstākļu noskaidrošanā nenotiek tik ātri vai kvalitatīvi kā vajadzētu.

4. Papildus aspekti

Daži diskusijas dalībnieki vērsa uzmanību, ka nedrīkst aizmirst arī par to, ka:

- Komunikācijā par Zolitūdes traģēdiju ļoti nozīmīga ir krievu valodā runājošā auditorija;
- Svarīgi nošķirt fokusu konkrēti uz Zolitūdes traģēdiju un citu iespējamo traģēdiju novēršanu.